

CONV 295/02

WG II 10

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

της :	Γραμματείας
προς :	την Ομάδα εργασίας II
Θέμα :	Συνοπτικά πεπραγμένα της συνεδρίασης της 17.09.2002, υπό την προεδρία του Επιτρόπου António VITORINO

Η τέταρτη συνεδρίαση της ομάδας εργασίας «Χάρτης / ΕΣΑΔ» έγινε στις 17 Σεπτεμβρίου 2002, από τις 10:00 μέχρι τις 13:00 και από τις 14:30 μέχρι τις 18:30, υπό την προεδρία του Επιτρόπου κ. António VITORINO.

- I. Τρόπος και συνέπειες της ενδεχόμενης προσχώρησης της ΕΚ/ΕΕ στην ΕΣΑΔ
- Πρώτη συζήτηση (βλ. *έγγρ. CONV 116/02, τμήμα III*)

Όλοι οι ομιλητές εκφράσθηκαν υπέρ της προσχώρησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (δεδομένου του γενικού προσανατολισμού της Συνέλευσης προς την επικύρωση της ενιαίας νομικής προσωπικότητας της Ένωσης) στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΑΔ) ή, αν μη τι άλλο, υπογράμμισαν τα επιχειρήματα που συνηγορούν για την προσχώρηση. Ειδικότερα, αναφέρθηκε ότι η προσχώρηση θα εξασφαλίζει στους πολίτες τον ίδιο βαθμό προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, του οποίου απολαμβάνουν σήμερα έναντι των κρατών μελών, καθώς και ότι τα επιχειρήματα υπέρ της προσχώρησης θα μπορούσαν να είναι ακόμη ισχυρότερα σε περίπτωση ενός δεσμευτικού Χάρτη, εφόσον αυτός θα συμβάλλει στην αρμονική ανάπτυξη της νομολογίας των δύο ευρωπαϊκών Δικαστηρίων και θα χρησιμεύει ως σύνδεσμος μεταξύ της «μικρής» και της «μεγάλης» Ευρώπης, διαφυλάσσοντας την πολιτική σημασία του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα αυτόν.

Οι περισσότεροι ομιλητές επέμειναν στο γεγονός ότι η προσχώρηση στην ΕΣΑΔ δεν θα πρέπει να θεωρείται ως εναλλακτική λύση σε σχέση με την ενσωμάτωση του Χάρτη στις Συνθήκες, αλλά ως συμπληρωματική προς αυτήν, δεδομένου ότι κατ' αυτό τον τρόπο, στην προστασία που παρέχει ο Χάρτης και το Δικαστήριο των ΕΚ θα προστεθεί ο εξωτερικός έλεγχος που εξασφαλίζει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ). Η κατάσταση θα είναι, επομένως, ανάλογη με την νομική κατάσταση όλων των κρατών μελών τα οποία, αφενός, εγγυώνται τα θεμελιώδη δικαιώματα με τα συντάγματά τους και, αφετέρου, έχουν προσχωρήσει στο στοιχειώδες διεθνές πρότυπο της ΕΣΑΔ.

Εν τούτοις, αναφέρθηκαν δύο θέματα τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής εν προκειμένω : αφενός, διάφορα μέλη υπογράμμισαν ότι η ενδεχόμενη προσχώρηση δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε επέκταση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επ' αυτού, διάφοροι ομιλητές δέχονται ως ικανοποιητική την απάντηση ότι μια νομική βάση στο κείμενο της Συνθήκης, η οποία θα περιορίζεται απλώς στο να εξουσιοδοτεί την Ένωση να προσχωρήσει στην ΕΣΑΔ, δεν μπορεί να έχει αυτή τη συνέπεια· άλλοι έκριναν ότι, εν πάση περιπτώσει, μπορούν να βρεθούν τεχνικές λύσεις ώστε κάτι τέτοιο να αποκλείεται με πάσα βεβαιότητα. Από την άλλη πλευρά, υπογραμμίσθηκε ότι η προσχώρηση θα πρέπει να γίνει χωρίς να θίγονται οι εθνικές θέσεις που απορρέουν από το γεγονός ότι ορισμένα κράτη μέλη δεν έχουν επικυρώσει όλα τα Πρωτόκολλα που επισυνάπτονται στη ΕΣΑΔ ή και έχουν διατυπώσει επιφυλάξεις έναντί της.

Στο τέλος της γενικής συζήτησης (η οποία συνεχίσθηκε μετά την ακρόαση του κ. Fischbach – βλ. παρακάτω – νωρίς το απόγευμα) ο Πρόεδρος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ διαφόρων στρωμάτων της προβληματικής : η αποστολή της Συνέλευσης περιορίζεται στην εξέταση της εισαγωγής, στη Συνθήκη, συνταγματικής εξουσιοδότησης προς την Ένωση να προσχωρήσει στην ΕΣΑΔ. Στο παρόν στάδιο, θα πρέπει να γίνει σαφές ότι κάτι τέτοιο δεν θα οδηγούσε σε επέκταση των αρμοδιοτήτων. Επί πλέον, θα ήταν σκόπιμο να εξασφαλισθεί ότι υπάρχει συμβατότητα μεταξύ της προσχώρησης και της ενσωμάτωσης του Χάρτη, ως δεσμευτικού κειμένου· προς τούτο φαίνεται σκόπιμο να διατηρηθεί στο Χάρτη το άρθρο 52 παράγραφος 3. Αντιθέτως, το ζήτημα του σε ποια πρόσθετα πρωτόκολλα της ΕΣΑΔ θα πρέπει να προσχωρήσει η ΕΕ, και ποιες επιφυλάξεις ενδέχεται να διατυπώσει κατά την προσχώρηση, δεν είναι συνταγματικής φύσεως και δεν θα έπρεπε να απασχολήσει τη Συνέλευση· για το ζήτημα αυτό θα μπορούσε να αποφασίσει ομόφωνα το Συμβούλιο, όταν έρθει η στιγμή βάσει της εξουσιοδότησης. Οι επί μέρους επιφυλάξεις που έχουν διατυπώσει τα κράτη μέλη παραμένουν οπωσδήποτε ανέπαφες σε περίπτωση προσχώρησης, δεδομένου ότι αφορούν τη λειτουργία του εσωτερικού δικαίου, ενώ οι συνέπειες της προσχώρησης περιορίζονται στο πεδίο του κοινοτικού δικαίου.

Στη συνάρτηση αυτή, ο Πρόεδρος έδειξε σκεπτικισμό όσον αφορά το μοντέλο μιας «λειτουργικής προσχώρησης» – το οποίο ανέφερε ένα μέλος της ομάδας, άλλα όμως μέλη το απέρριψαν (το μοντέλο αυτό προβλέπει τη διαπραγμάτευση, μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και των κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης, ειδικών Πρωτοκόλλων της ΕΣΑΔ και της Συνθήκης ΕΚ /ΕΕ, βάσει των οποίων τα θεσμικά όργανα της Ένωσης θα υπόκεινται στον έλεγχο του Δικαστηρίου του Στρασβούργου (ΕΔΑΔ) χωρίς ωστόσο η ΕΚ /ΕΕ να προσχωρήσει στην ΕΣΑΔ με την ίδια νομική προσωπικότητά της (βλ. εξηγήσεις στο έγγρ. CONV 116/02, σελ. 25 και 26). Ο Πρόεδρος τόνισε ότι δεν βλέπει τα πλεονεκτήματα αυτού του μοντέλου που δεν προτάθηκε από τους νομικούς εμπειρογνώμονες των κρατών μελών οι οποίοι συνεδρίασαν στο πλαίσιο της Διευθύνουσας Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (CDDH) του Συμβουλίου της Ευρώπης, και μάλιστα παρουσιάζει μειονεκτήματα τα οποία επεσήμανε ο δικαστής κ Fischbach, ιδίως λόγω της απουσίας της ΕΕ από το σύστημα του Στρασβούργου.

2. Ακρόαση του κ. Fischbach, Δικαστή, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Η ομάδα άκουσε τον κ Marc Fischbach, δικαστή στο ΕΔΑΔ, ο οποίος εξέφρασε προσωπικές απόψεις. Απαντώντας σε ερωτήσεις των μελών της ομάδας, ο κ. Fischbach παρατήρησε, μεταξύ άλλων, τα εξής :

Κατά τη γνώμη του, η προσχώρηση της ΕΚ /ΕΕ στην ΕΣΑΔ δεν θα έθιγε την αυτονομία του κοινοτικού δικαίου. Πράγματι, το ΕΔΑΔ είναι αρμόδιο να αποφαινεται μόνον όσον αφορά την τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ΕΣΑΔ και δεν ερμηνεύει το εθνικό δίκαιο των συμβαλλομένων κρατών· ομοίως δεν πρόκειται να παρεμβαίνει και στην ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, για την οποία το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θα παραμένει ο ύπατος κριτής. Όπως και για τα συμβαλλόμενα κράτη, σε περίπτωση παραβίασης της ΕΣΑΔ, το ΕΔΑΔ δεν θα είναι αρμόδιο να ακυρώνει πράξεις της Ένωσης, ούτε καν να ορίζει ή να προτείνει συγκεκριμένα μέτρα για την επανόρθωση της διαπιστωθείσας παραβίασης, διότι η επιλογή των μέτρων θεραπείας θα ανήκει αποκλειστικά στα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Επί πλέον όπως, σύμφωνα με τη αρχή της επικουρικότητας, το ΕΔΑΔ φροντίζει, κατά την εφαρμογή της ΕΣΑΔ σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, να αφήνει στα συμβαλλόμενα μέρη τα δέοντα περιθώρια εκτίμησης, κατά τον ίδιο τρόπο θα λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαιτερότητες του κοινοτικού δικαίου.

Η σχέση μεταξύ του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δεν θα ήταν επομένως δυνατόν, σε περίπτωση προσχώρησης, να χαρακτηριστεί ως «ιεραρχική σχέση» των δύο Δικαστηρίων, δεδομένου ότι το καθένα θα αποφαινεται μόνο στον δικό του δικαιοδοτικό τομέα, χωρίς να υπεισέρχεται στον τομέα του άλλου· το ΕΔΑΔ θα ενεργεί, απλώς, ως εξειδικευμένη δικαιοδοτική αρχή η οποία θα ασκεί έναν πρόσθετο εξωτερικό έλεγχο όσον αφορά την τήρηση της ΕΣΑΔ και μόνον αυτήν. Με αυτό το ρόλο του ουδόλως θα έθιγε το κύρος και τη σπουδαιότητα του Δικαστηρίου των ΕΚ, όπως δεν μειώνει το κύρος και τη σπουδαιότητα των εθνικών συνταγματικών ή ανώτατων δικαστηρίων, τα οποία σέβονται πλήρως τα θεμελιώδη δικαιώματα και έχουν πάντοτε, εξ άλλου, τη διακριτική ευχέρεια να υπερβούν τα ελάχιστα πρότυπα που ορίζει η ΕΣΑΔ.

Κατά τη γνώμη του κ. Fischbach, η προσχώρηση της Ένωσης στην ΕΣΑΔ θα έδινε στο Δικαστήριο των ΕΚ τη δυνατότητα να εφαρμόζει ευθέως την ΕΣΑΔ, πράγμα που θα μπορούσε επίσης να ενισχύσει το ρόλο του στην ανάπτυξη της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη και να έχει ως αποτέλεσμα την αυξημένη επιρροή του στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Ο κ. Fischbach πιστεύει ότι, ενώ φαίνεται σημαντικό να ορισθεί ο ρόλος του Δικαστηρίου των Κοινοτήτων στο κείμενο της μελλοντικής συνταγματικής Συνθήκης της ΕΕ, δεν υπάρχει λόγος, ακόμη και στην περίπτωση που η ΕΕ προσχωρήσει στην ΕΣΑΔ, να επιφυλάσσεται αντίστοιχη θέση στο ΕΔΑΔ, το οποίο είναι θεσμός εκτός κοινοτικού δικαίου.

Ο κ. Fischbach δήλωσε ότι θεωρεί ικανοποιητική τη διατύπωση του άρθρου 52 παράγραφος 3 του Χάρτη και υπογράμμισε τη σημασία αυτής της διατύπωσης, βάσει της οποίας οι παρατηρητές του Συμβουλίου της Ευρώπης είχαν εκφράσει την ικανοποίησή τους για το κείμενο του Χάρτη στο πλαίσιο της προηγούμενης Συνέλευσης. Επιβεβαίωσε ότι, κατά τη γνώμη του, οι νομικές αρχές που απορρέουν από τη ρήτρα αυτή είναι επαρκώς σαφείς. Η εφαρμογή τους, βέβαια, θα θέσει κάποιες δυσκολίες, οι οποίες όμως είναι εγγενείς σε κάθε προσπάθεια να εξασφαλισθεί η αρμονική ανάπτυξη της νομολογίας των δύο Δικαστηρίων και, ως εκ τούτου, προϋπήρχαν του Χάρτη. Πάντως, οι δυσκολίες αυτές ενδέχεται να αυξηθούν με την βαθμιαία επέκταση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης σε τομείς ιδιαίτερα ευαίσθητους από άποψη θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως στον τρίτο πυλώνα. Εν όψει των δυσκολιών που μπορεί να προκύψουν ήδη από τώρα,

ιδίως εάν το Δικαστήριο των ΕΚ εκδώσει απόφαση για ένα συγκεκριμένο ζήτημα για το οποίο το ΕΔΑΔ δεν έχει ακόμη διαμορφώσει νομολογία, η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΑΔ μπορεί να λειτουργήσει ως «δίκτυ ασφαλείας», επιτρέποντας την ελαχιστοποίηση τυχόν νομολογικών αποκλίσεων και τη διόρθωση των συνεπειών τους. Η λύση αυτή φαίνεται μάλιστα ιδιαιτέρως δόκιμη εάν υποτεθεί ότι ο Χάρτης ενσωματώνεται στις Συνθήκες, διότι στην περίπτωση αυτή η προσχώρηση θα έχει ως πιθανότατη συνέπεια να αυξηθεί ο αριθμός των ενώπιον του Δικαστηρίου των ΕΚ υποθέσεων που άπτονται των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως εξ άλλου και των αντίστοιχων υποθέσεων ενώπιον του ΕΔΑΔ. Κατά τη γνώμη του κ. Fischbach, πάντως, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι αυτή η αύξηση και οι πρακτικές δυσκολίες που ενδεχομένως θα δημιουργήσει, δεν είναι παρά η συνέπεια της ενίσχυσης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ότι η ενίσχυση αυτή – ακριβώς επειδή πραγματοποιείται μέσω εξωτερικού ελέγχου – συμβάλλει στη μεγαλύτερη αξιοπιστία του συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κατά τον κ. Fischbach, η ενδεχόμενη προσχώρηση της Ένωσης στην ΕΣΑΔ δεν θα αλλάξει σε τίποτε την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών της. Το σύστημα του Στρασβούργου θεωρεί ως δεδομένες τις αρμοδιότητες και επομένως δέχεται την κατανομή τους ως έχει, ως εσωτερικό ζήτημα της Ένωσης και των κρατών μελών της, υπαγόμενο αποκλειστικά στο κοινοτικό δίκαιο και στο οποίο δεν μπορεί να παρέμβει το ΕΔΑΔ. Για την επίλυση συγκεκριμένων υποθέσεων που φέρονται ενώπιον του ΕΔΑΔ και στις οποίες δεν είναι βέβαιο εάν η ΕΕ ή κάποιο κράτος μέλος της ευθύνεται για την καταγγελλόμενη παραβίαση της ΕΣΑΔ, ο κ. Fischbach αναφέρθηκε στο μηχανισμό του «συνεναγόμενου», τον οποίο έχει αναπτύξει η Διευθύνουσα Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (CDDH) του Συμβουλίου της Ευρώπης (βλ. έγγρ. εργασίας αριθ. 8 του κ. Vitorino). Δυνάμει αυτού του μηχανισμού, ένα κράτος μέλος θα έχει τη δυνατότητα να ζητήσει από την Ένωση να συμμετάσχει στη διαδικασία ως «συνεναγόμενη», εάν κρίνει ότι στην υπόθεση διακυβεύεται η ευθύνη της Ένωσης, και *αντιστρόφως*. Σε περίπτωση παραβίασης της ΕΣΑΔ, η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θα αφορά τους δύο εναγόμενους ως αλληλεγγύως υπευθύνους, χωρίς να αποφαινεται ως προς την κατανομή των ευθυνών μεταξύ των δύο. Ομοίως, κατά το στάδιο εκτέλεσης της απόφασης, θα εναπόκειται αποκλειστικά στην Ένωση και στα κράτη μέλη της να καθορίσουν την κατανομή των ευθυνών μεταξύ τους.

Ο κ. Fischbach δήλωσε ότι είναι επιφυλακτικός ως προς τις προτάσεις για καθιέρωση ενός μηχανισμού παραπομπής ή διαβούλευσης μεταξύ των δύο Δικαστηρίων, είτε σε περίπτωση προσχώρησης είτε ως μέτρο εναλλακτικό προς αυτήν. Μεταξύ των μειονεκτημάτων αυτής της λύσης, ανέφερε ειδικότερα ότι θα προκαλεί σημαντική καθυστέρηση στην εκδίκαση εκκρεμών υποθέσεων, καθώς και ανισορροπία μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών της, των οποίων τα ανώτατα δικαστήρια δεν έχουν τη δυνατότητα να ζητούν τη γνώμη του ΕΔΑΔ. Ο κ. Fischbach επιβεβαίωσε, εξ άλλου, ότι διεξάγονται τακτικά άτυπες ενημερωτικές συνεδριάσεις μεταξύ των δύο Δικαστηρίων, δεν θεωρεί όμως ούτε αναγκαία ούτε σκόπιμη την καθιέρωση τυπικών διαβουλεύσεων με στόχο είτε τη συμφωνία είτε τον αλληλοεπηρεασμό τους ως προς την επίλυση εκκρεμών διαφορών.

Ερωτηθείς σχετικά με την πρόταση για μια «λειτουργική προσχώρηση» (δηλαδή τη διαπραγμάτευση, μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και των κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης, ειδικών Πρωτοκόλλων της ΕΣΑΔ και της Συνθήκης ΕΚ /ΕΕ, βάσει των οποίων τα θεσμικά όργανα της Ένωσης θα υπόκεινται στον έλεγχο του ΕΔΑΔ *χωρίς ωστόσο η ΕΚ /ΕΕ να προσχωρήσει στην ΕΣΑΔ με την ίδια νομική προσωπικότητά της*), ο κ. Fischbach διερωτήθηκε ποια θα ήταν τα πλεονεκτήματα αυτής της ιδέας, ενώ ο ίδιος έκρινε ότι θα ήταν μάλλον πηγή μειονεκτημάτων και περιπλοκών, δεδομένου ότι δεν φαίνεται να συμβιβάζεται προς τις αρχές που διέπουν το σύστημα του Στρασβούργου, και ιδίως την αρχή της συλλογικής εγγύησης. Πράγματι, εάν η Ένωση δεν αποτελεί καθαυτή μέρος του συστήματος, δεν θα υπάρχει στο ΕΔΑΔ δικαστής εκλεγμένος δυνάμει της συμμετοχής της, ο οποίος θα «εκπροσωπεί» το κοινοτικό δίκαιο. Στο σύστημα όμως της ΕΣΑΔ, η παρουσία του λεγόμενου «εθνικού» δικαστή έχει ουσιώδη σημασία, διότι εμπλουτίζει τις εργασίες του ΕΔΑΔ με τις ειδικές γνώσεις του επίμαχου δικαίου. Οι ειδικές αυτές γνώσεις αποκτούν ακόμη ζωτικότερη σημασία σε περίπτωση προσχώρησης της ΕΕ, λόγω της ιδιαιτερότητας του δικαίου των Κοινοτήτων /της Ένωσης και της ανάγκης να εξασφαλίζεται η αρμονική ως προς την ΕΣΑΔ ανάπτυξη αυτού του δικαίου. Έτσι, η απουσία ενός δικαστή «της Ένωσης» από τους κόλπους του ΕΔΑΔ ενδέχεται να δημιουργήσει πρόβλημα κύρους και νομιμοποίηση των τυχόν εις βάρος της αποφάσεων. Ομοίως, στην περίπτωση «λειτουργικής» προσχώρησης, δεν θα υπάρχει αντιπρόσωπος της Ένωσης στην Επιτροπή Υπουργών κατά την εποπτεία της εκτέλεσης των αποφάσεων, μολονότι η αντιπροσώπευση αυτή αφενός είναι απαραίτητη για την άσκηση της εν λόγω εποπτείας, και αφετέρου, ειδικά στην περίπτωση της Ένωσης, θα χρησιμεύει διαφωτίζοντας την Επιτροπή Υπουργών σχετικά με τις περιορισμένες αρμοδιότητες της Ένωσης (βλ. το προηγούμενο σημείο).

3. Ενσωμάτωση του Χάρτη στις Συνθήκες

- εξέταση ορισμένων τεχνικών προσαρμογών των οριζόντιων διατάξεων του Χάρτη

Όσον αφορά τις ενδεχόμενες προσαρμογές των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 51, υπήρξε συναίνεση για την σύσταση να γίνουν μικρές προσαρμογές, σύμφωνα με τα αναφερόμενα στο έγγραφο εργασίας αριθ. 14 του κ. MacCormick και στη ακρόαση του κ. Piris (βλ. έγγραφο αριθ. 13), ούτως ώστε να καταστεί απολύτως σαφές ότι η ενσωμάτωση του Χάρτη στις Συνθήκες δεν τροποποιεί την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης και κρατών μελών της.

Ομοίως, φάνηκε ότι υπάρχει συναίνεση για τη διατήρηση μιας ρήτρας παραπομπής που θα διέπει όλα τα προβλεπόμενα στο Χάρτη δικαιώματα που ελήφθησαν από τη Συνθήκη ΕΚ. Η οριστική διατύπωση αυτής της ρήτρας παραπομπής, η οποία τώρα βρίσκεται στο άρθρο 52, παράγραφος 2, του Χάρτη, δεν μπορεί να αποφασισθεί στο παρόν στάδιο διότι θα εξαρτηθεί από την αρχιτεκτονική της συνταγματικής Συνθήκης που θα καταρτίσει η Συνέλευση.

Όσον αφορά την παράγραφο 3 του άρθρου 52 του Χάρτη, ζητήθηκε να διευκρινισθεί στην τελική έκθεση η έννοια αυτής της διάταξης και ιδίως η σχέση μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης φράσης. Εν προκειμένω, ορισμένα μέλη της ομάδας, καθώς και ο Πρόεδρος στα συμπεράσματά του, ανέφεραν ότι μολονότι, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, η έννοια και η εμβέλεια των δικαιωμάτων του Χάρτη που αντιστοιχούν στα δικαιώματα της ΕΣΑΔ ταυτίζονται με τα προβλεπόμενα από τη Συνέλευση, η προσθήκη της δεύτερης φράσης στην παράγραφο 3 του άρθρου 52 του Χάρτη είναι απαραίτητη προκειμένου να διευκρινίζεται ότι το άρθρο αυτό δεν εμποδίζει τη νομοθεσία της ΕΕ να προβλέπει μεγαλύτερη προστασία, όπως και στις διατάξεις του Χάρτη οι οποίες, καίτοι βασιζόμενες στην ΕΣΑΔ, την υπερβαίνουν λόγω του ότι το κεκτημένο της Ένωσης ήταν ήδη πιο προχωρημένο από την ΕΣΑΔ (παραδείγματα : άρθρα 47 και 50 του Χάρτη).

Τέλος, υποβλήθηκε στην ομάδα το αίτημα να προσπαθήσει να διατυπώσει μια πρόσθετη ρήτρα, που σήμερα δεν υπάρχει, στο άρθρο 52 του Χάρτη, η οποία θα διέπει τα άρθρα του Χάρτη που δεν έχουν ληφθεί ούτε από τις Συνθήκες ούτε από την ΕΣΑΔ. Η ρήτρα αυτή, θα μπορούσε, κατά την γνώμη του αιτούντος, να θεμελιώνεται στη σχετική με τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών νομολογία του Δικαστηρίου των ΕΚ, και να τονίζει τη διάκριση μεταξύ δικαιωμάτων και αρχών, ως έχει στο Χάρτη.

Ως προς το αίτημα αυτό, ενώ ορισμένα μέλη δήλωσαν ότι θα ήταν εν γένει διατεθειμένα να εξετάσουν τη δυνατότητα εξεύρεσης μιας διατύπωσης για τη σχέση μεταξύ του Χάρτη και των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών, άλλοι ομιλητές δήλωσαν ότι δεν είναι πεπεισμένοι για την ύπαρξη κάποιου κενού στις οριζόντιες διατάξεις· οι τελευταίοι επεσήμαναν, ειδικότερα, ότι ο Χάρτης είναι σαφέστερος απ' ότι θα μπορούσαν να είναι οι πηγές των συνταγματικών παραδόσεων, ότι μια ρήτρα παραπομπής δεν είναι δυνατή διότι, πέραν του Χάρτη, δεν υπάρχει κείμενο αναφοράς το οποίο να συμπυκνώνει τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις, και ότι θα ήταν απαράδεκτο να αλλάξει η έννοια του Χάρτη με την προσθήκη μιας επί πλέον οριζόντιας ρήτρας. Ο Πρόεδρος, καταλήγοντας επ' αυτού του σημείου δεν απέκλεισε την αναζήτηση μιας λύσης, τονίζοντας παράλληλα ότι οιαδήποτε λύση δεν είναι δυνατόν να αντίκειται προς την ισχύουσα πρακτική του Δικαστηρίου, την οποία περιέγραψε ο δικαστής κ. Σκουρής, η οποία αντλεί ελεύθερα από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις και απορρίπτει την προσέγγιση του ελάχιστου κοινού παρονομαστή. Προσέθεσε δε ότι πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη τα θεμελιώδη δικαιώματα που θεμελιώνονται σε άλλες πηγές, όπως άλλες νομικές πράξεις, και ότι, μολονότι η διάκριση μεταξύ δικαιωμάτων και αρχών είναι σαφώς εδραιωμένη στο Χάρτη, η προηγούμενη Συνέλευση είχε αποφασίσει να μην ορίσει λεπτομερώς τις νομικές συνέπειες αυτής της διάκρισης και να τις αφήσει στη διάκριση της νομολογίας.

Ορισμένα μέλη ζήτησαν επίσης, στην έκθεση της ομάδας, να διατυπωθεί γνώμη όσον αφορά το κατά πόσον θα ήταν σκόπιμο, στην περίπτωση ενσωμάτωσης του Χάρτη, να υπογραμμίζεται η σημασία των εξηγήσεων του Προεδρείου ως προς το κείμενο του Χάρτη.

4. Ακρόαση του κ. Βασιλείου Σκουρή, Δικαστή, Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Στην εισαγωγική του έκθεση (βλ. έγγρ. εργασίας αριθ. 19) και απαντώντας σε ερωτήσεις των μελών της ομάδας, ο κ. Σκουρής – ο οποίος εξέφρασε τις προσωπικές του απόψεις εξηγώντας ότι στους κόλπους του Δικαστηρίου έχουν γίνει κάποιες συζητήσεις για τα θέματα που απασχολούν την ομάδα, αλλά επί του παρόντος δεν υπάρχει επίσημη θέση – διατύπωσε μεταξύ άλλων τις εξής παρατηρήσεις :

Κατά τη γνώμη του κ. Σκουρή, η ενσωμάτωση του Χάρτη δεν μπορεί να τροποποιήσει την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών της, εφόσον ληφθεί μέριμνα για την κατάλληλη προσαρμογή των οριζόντιων διατάξεων του άρθρου 51, παράγραφος 2, και του άρθρου 51, παράγραφος 2, του Χάρτη, όπως προτάθηκε από την ομάδα.

Ο κ. Σκουρής υπενθύμισε ότι, *de lege lata*, το Δικαστήριο των ΕΚ πρόσφατα έκρινε ότι το ισχύον σύστημα προσφυγών όσον αφορά τον έλεγχο της νομιμότητας των πράξεων των θεσμικών οργάνων είναι σύμφωνο προς τις γενικές αρχές του δικαίου. Προσέθεσε ότι, *de lege ferenda*, είναι δυνατόν να εξετασθεί ενδεχόμενη τροποποίηση του σημερινού συστήματος. Κατά τη γνώμη του, η θέσπιση μιας ειδικής κοινοτικής συνταγματικής προσφυγής («*Verfassungsbeschwerde*») δεν θα ήταν η πλέον ενδεδειγμένη λύση· ούτε θα ήταν ευκατό να έχουν οι ιδιώτες τη δυνατότητα να προσβάλουν μια ρυθμιστική πράξη μόνον όταν δεν υπάρχει κατάλληλη οδός προσφυγής σε εθνικό επίπεδο. Εάν πρέπει να μελετηθεί κάποια τροποποίηση, θα έπρεπε μάλλον να αφορά το άρθρο 230, παράγραφος 4 της ΣΕΚ, του οποίου η αυστηρότητα έχει επικριθεί, παρά το άρθρο 234 ΣΕΚ, εφόσον το σύστημα προδικαστικής παραπομπής λειτουργεί ικανοποιητικά. Ο Δικαστής διευκρίνισε επίσης ότι ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής, καίτοι ασκεί ένα απολύτως σεβαστό λειτουργήμα, δεν συνιστά δικαιοδοτικό όργανο και δεν μπορεί, επομένως, να αναλάβει ένα ρόλο «φίλτρου» φέροντας ατομικές υποθέσεις ενώπιον του Δικαστηρίου. Τέλος, ο κ. Σκουρής δήλωσε ότι θα ήταν επιθυμητό οι προϋποθέσεις ελέγχου του Δικαστηρίου να είναι ενιαίες έναντι των πράξεων των θεσμικών οργάνων, ανεξαρτήτως του εκάστοτε τομέα, και ότι δεν θα ήταν εύκολο να γίνει δεκτή, υποθέτοντας είτε ένα δεσμευτικό Χάρτη είτε την προσχώρηση στην ΕΣΑΔ, η διατήρηση του περιορισμένου δικαστικού ελέγχου που προβλέπεται στο πλαίσιο του τρίτου πυλώνα, υπογραμμίζοντας παράλληλα ότι δεν είναι αρμόδιος, ως δικαστής, να διατυπώνει εν προκειμένω συστάσεις προς την συντακτική αρχή.

Ο κ. Σκουρής επιβεβαίωσε ότι η προσχώρηση στην ΕΣΑΔ δεν συγκρούεται εν γένει με την αυτονομία του κοινοτικού δικαίου. Δεν θα ήταν κατά τη γνώμη του σκανδαλώδες εάν, συνεπεία της προσχώρησης, το Δικαστήριο των ΕΚ χάσει το μονοπώλιο των κρίσεων όσον αφορά την παραβίαση της ΕΣΑΔ από κοινοτικές πράξεις. Ο κ. Σκουρής χαρακτήρισε ως παρεξήγηση την ερμηνεία που δίδεται ενίοτε στη γνώμη 2/94 του Δικαστηρίου· στην πραγματικότητα, το Δικαστήριο των ΕΚ δεν θα είχε κανένα πρόβλημα με τον εξωτερικό έλεγχο που συνεπάγεται η προσχώρηση στην ΕΣΑΔ.

Ο κ. Σκουρής δήλωσε ότι δεν θεωρεί πως ενδεχόμενη προσχώρηση της ΕΚ /ΕΕ στην ΕΣΑΔ θα επηρεάσει την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της ΕΚ /ΕΕ και των κρατών μελών της, εάν η νομική βάση που πρέπει προς τούτο να δημιουργηθεί περιοριστεί αποκλειστικά στη ρύθμιση του προβλήματος της προσχώρησης. Κατά τη γνώμη του η προσχώρηση δεν θα είχε ως αποτέλεσμα το να επιλαμβάνεται το Δικαστήριο του Στρασβούργου άλλων ζητημάτων κοινοτικού δικαίου, που άπτονται της κατανομής των αρμοδιοτήτων, και αναφέρθηκε στις τεχνικές λύσεις που προτάθηκαν προκειμένου να αποφευχθεί μια τέτοια κατάσταση.

Κατά την άποψη του κ. Σκουρή, δεν πρέπει να υπερεκτιμάται ο κίνδυνος μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης των αποφάσεων των δύο ευρωπαϊκών Δικαστηρίων, δεδομένου ότι το Δικαστήριο των ΕΚ πάντοτε απέδιδε, και θα εξακολουθήσει να αποδίδει, μεγάλη προσοχή στη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Ως εκ τούτου, ο κ. Σκουρής δεν θα πρότεινε να προβλεφθεί ο αντίστοιχος ρόλος των δύο Δικαστηρίων στο κείμενο της Συνθήκης, ούτε να ρυθμιστούν ειδικά οι μεταξύ τους σχέσεις, ακόμη και σε περίπτωση ενσωμάτωσης του Χάρτη· εν προκειμένω, ο κ. Σκουρής εξέφρασε την αντίθεσή του προς την πρόταση εισαγωγής μιας ρήτρας παραπομπής από το Δικαστήριο των ΕΚ στο ΕΔΑΔ, διότι κάτι τέτοιο θα βάρυνε δυσανάλογα τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου.

Ο κ. Σκουρής επιβεβαίωσε ότι το Δικαστήριο των ΕΚ αντλεί από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών για να χαράξει τις γενικές αρχές του δικαίου όσον αφορά τα θεμελιώδη δικαιώματα. Υπογράμμισε ότι οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις δεν συνιστούν άμεση πηγή του κοινοτικού δικαίου και, επομένως, καθεαυτές δεν δεσμεύουν το Δικαστήριο· είναι μάλλον μια πηγή έμπνευσης. Συνεπώς, δεν τίθεται θέμα για το Δικαστήριο να εντοπίζει και να μεταφέρει μηχανιστικά στο κοινοτικό δίκαιο τον ελάχιστο κοινό παρονομαστή των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών, αλλά να εμπνέεται από αυτές, κρίνοντας πλέον ελευθέρως, ώστε να καθορίζει το επίπεδο προστασίας που ενδείκνυται για την έννομη τάξη της Κοινότητας. Εάν ενσωματωθεί ο Χάρτης δεν θα απαιτείται πλέον, κατά τη γνώμη του κ. Σκουρή, προσφυγή στις γενικές αρχές, και επομένως στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις, ως «συντρέχουσα και ισοδύναμη» πηγή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αλλά μόνον ως επικουρική και συμπληρωματική πηγή, στην οποία θα μπορεί να προσφεύγει το Δικαστήριο μόνο για να συμπληρώσει τυχόν κενά του κειμένου του Χάρτη.

Ο κ. Σκουρής φρονεί ότι το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, ενσωματωμένο στη Συνθήκη, θα επιβεβαιώσει τη σημερινή πρακτική του Δικαστηρίου των ΕΚ να ακολουθεί την ερμηνεία που δίδει στην ΕΣΑΔ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε αλλαγή αυτής της ικανοποιητικής πρακτικής. Όσο για το άρθρο 52, παράγραφος 2, του Χάρτη, κατά τον κ. Σκουρή το άρθρο αυτό θέτει την αρχή σύμφωνα με την οποία τα δικαιώματα που είναι ήδη καθιερωμένα από τη Συνθήκη ΕΚ και επαναλαμβάνονται στο Χάρτη διέπονται από την Συνθήκη ΕΚ ως *lex specialis* και παραμένει εν ισχύ η υφιστάμενη σχετική με τα δικαιώματα αυτά νομολογία. Στο γενικό ερώτημα εάν, κατά τη γνώμη του, ο Χάρτης είναι επαρκώς σαφής στη διατύπωσή του, ο κ. Σκουρής απάντησε ότι μολονότι «πάντοτε μπορεί να υπάρξει το καλύτερο», το κείμενο του Χάρτη ως έχει δεν του θέτει πρόβλημα και ότι, ενώ η διατήρηση της σημερινής κατάστασης θα παρείχε οπωσδήποτε μεγαλύτερη ελευθερία στο Δικαστήριο των ΕΚ, ο ίδιος προσωπικά θα αισθανόταν πιο άνετα εργαζόμενος με ένα γραπτό κανονιστικό πλαίσιο για τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως αυτό που παρέχει ο Χάρτης.